

**SCIENCE**  
**PROBLEMS.UZ**

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences  
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

# Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

11-maxsus  
son (5-jild)

**2025**

# **SCIENCEPROBLEMS.UZ**

## **IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI**

*№ S/11 (5) – 2025*

## **АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

## **ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES**

**TOSHKENT-2025**

## **BOSH MUHARRIR:**

Isanova Feruza Tulqinovna

## **TAHRIR HAY'ATI:**

### *07.00.00- TARIX FANLARI:*

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

### *08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:*

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

### *09.00.00- FALSAFA FANLARI:*

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

### *10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:*

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

#### *12.00.00- YURIDIK FANLAR:*

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

#### *13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:*

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

#### *19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:*

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

#### *22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:*

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

#### *23.00.00- SIYOSIY FANLAR*

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

---

## **OAK Ro'yxati**

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

---

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

### **Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

[scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

### **Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).

**07.00.00 – TARIX FANLARI***Rahmankulova Adolat Xushbakovna*

ПРОБЛЕМЫ РЕАБИЛИТАЦИИ НАСИЛЬСТВЕННО ПЕРЕСЕЛЕННЫХ НАРОДОВ

В УЗБЕКИСТАН В 1930 – 1940-е ГОДЫ..... 11-19

*Назирхожаев Мухаммадалихожа Касимхожаевич*

ФОРМИРОВАНИЕ И ОРГАНИЗАЦИЯ ЛАГЕРЕЙ ДЛЯ СОДЕРЖАНИЯ ЯПОНСКИХ

ВОЕННОПЛЕННЫХ В СОВЕТСКОМ СОЮЗЕ..... 20-29

*Kaypova Malika Dautbay qizi*

MUSTAQILLIQ YILLARIDA TURIZM SOHASIDAGI ISLOHOTLAR..... 30-33

*Sobirova Dilfuza, Mirzaaxmedov Xabibullo, Odiljonov Xayitali*

QO'QON XONLIGINING DIPLOMATIK ALOQALARI ..... 34-39

*Raupova Mushtariybegim Ilxomjon qizi*

TURKISTON GENERAL-GUBERNATORLIGINING MA'MURIY-HUDUDIIY BOSHQARUVI

TARIXSHUNOSLIGI ..... 40-47

*Сапарбаев Бунёд Хуррамбек оглы*

ДИПЛОМАТИЯ И ТОРГОВЛЯ НА ПЕРИФЕРИИ ИМПЕРИЙ: ВЗАИМООТНОШЕНИЯ

ХИВИНСКОГО ХАНСТВА И РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ

МУХАММАД РАХИМХАНА I (1806–1825) ..... 48-54

*Рузибоев Самандарбек, Ахмадбекова Ўғилой*

НАУЧНО-ИСТОРИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ ПРОИЗВЕДЕНИЯ АБУ РАЙХОНА БЕРУНИ

«АЛ-АСАР АЛЬ-БАКИЯ»: МЕТОДОЛОГИЯ, ИСТОЧНИКИ И КУЛЬТУРНО-

ХРОНОЛОГИЧЕСКИЕ ВОЗЗРЕНИЯ ..... 55-64

*Tilovov Mirqosim Amanturdiyevich*

OLTINSOY TUMANI ARXEOLOGIK XARITASI ..... 65-70

*Shamshidinov Baxriddin Sharobiddin o'g'li*

O'ZBEKISTONDA NEFT VA GAZ SANOATI TARIXI (1900-1950 YILLAR) ..... 71-76

*Abdurasulov Akmaljon*

TURKISTONDA MATBAACHILIKNING VUJUDGA KELISHIDAGI HAMKORLIK

ALOQALARI TARIXI..... 77-86

*Abatov Aydos*

QORAQALPOG'ISTONDA SANOATNING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH

BOSQICHLARI (XX ASR II YARMI) ..... 87-90

**08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI***Pirmatova Farangiz Ma'rufjonovna*

THE EFFECTS OF GREEN ECONOMY IMPLEMENTATION ON ECONOMIC GROWTH

IN DEVELOPING COUNTRIES..... 91-99

*Jumabayev Adilbek Bazarbayevich*

WAYS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF REGIONAL ECONOMIC POTENTIAL ..... 100-107

|                                                                                                                                                                                                    |         |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Jaxbarov Jamshidbek Tilavoldi o'g'li</i><br>BUDJET TASHKILOTLARIDA MOLIYAVIY NAZORATNI RAQAMLI<br>TEKNOLOGIYALARNI QO'LLASH ORQALI TAKOMILLASHTIRISH .....                                      | 108-114 |
| <i>Fayzieva Dilyora Shamsitdin kizi,</i><br>INSTITUTIONAL PRISM OF DIGITAL DIVIDENDS:<br>THE IMPACT OF HUMAN CAPITAL AND "ANALOG COMPLEMENTS"<br>ON THE DYNAMICS OF SOCIO-ECONOMIC INEQUALITY..... | 115-123 |
| <i>Турдыев Гайрат Ялгашевич</i><br>РАЗВИТИЕ АВТОКОЛОНИ СУРХАНДАРЬИНСКОЙ ОБЛАСТИ В УСЛОВИЯХ<br>ТРАНСПОРТНЫХ РЕФОРМ: ИСТОРИЧЕСКИЙ И СОВРЕМЕННЫЙ ЭТАПЫ.....                                           | 124-129 |
| <b>09.00.00 – FALSAFA FANLARI</b>                                                                                                                                                                  |         |
| <i>Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich</i><br>SHAHAR AHOLISINING IJTIMOY MUAMMOLARINING IJTIMOY FALSAFIY TAHLILI ..                                                                                  | 130-134 |
| <i>Kenjayeva Dilrabo Rominovna</i><br>INSONIYAT TARIXI VA DINIY BAG'RIKENGLIK .....                                                                                                                | 135-139 |
| <i>Karimov Raxmat Raxmanovich</i><br>СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МЕЖЦИВИЛИЗАЦИОННОЙ<br>ФИЛОСОФИИ В ЦИФРОВУЮ ЭПОХУ .....                                                                         | 140-146 |
| <i>Ergashev Urolbek Berkinovich</i><br>NAZARIY FALSAFANI TASNIFLASHDA AHMAD TOSHKO'PRIZODA YONDASHUVI.....                                                                                         | 147-151 |
| <i>Raximdjanova Dilnavoz Sunnat qizi</i><br>IBN RUSHDNING TAFAKKUR ERKINLIGI HAQIDAGI QARASHLARI.....                                                                                              | 152-155 |
| <i>Abdunazarov Lutfillo Mamanovich</i><br>YANGI O'ZBEKISTON SHAROITIDA URBANIZATSIYA JARAYONLARINI<br>RIVOJLANTIRISHNING ZARURATI .....                                                            | 156-160 |
| <i>Tangirov Nizom Abduraxmonovich</i><br>NOOSFERA VA BARQAROR RIVOJLANISH PARADIGMASINING<br>FALSAFIY-METODOLOGIK ASOSLARI .....                                                                   | 161-166 |
| <i>Yusupova Nargiza Ro'stamovna</i><br>O'ZBEK ETNOMUSIQASIGA OID TARIXIY MANBA VA MUTAFAKKIRLAR<br>ETNOMUSIQA BORASIDAGI QARASHLARINING FALSAFIY TAHLILI.....                                      | 167-172 |
| <i>Xudoykulov Azamat Beshumovich</i><br>MA'NAVIY BARKAMOL YOSHLAR DUNYOQARASHINI SHAKLLANTIRISHDA<br>G'OYAVIY TARBIYANING O'RNI .....                                                              | 173-177 |
| <i>Xamdamov Behzod</i><br>ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR DUNYOQARASHIDA VATANPARVARLIK<br>G'OYALARINING FALSAFIY-TARIXIY ASOSLARI .....                                                                 | 178-185 |
| <i>Bekchanov Sanjar Ibragimovich</i><br>"MODERNIZATSIYA" TUSHUNCHASINING IJTIMOY-FALSAFIY MOHIYATI:<br>ZAMONAVIY YONDASHUVLAR VA MILLIY KONSEPSIYALAR.....                                         | 186-190 |
| <i>Adizov Azim Tolibovich</i><br>IJTIMOIY KONFRONTATSIYANING TUZILISHI VA DINAMIKASI.....                                                                                                          | 191-196 |

|                                                                                                                                    |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Eshmurodov Nabillo</i><br>GLOBALLASHUV JARAYONIDA SHAXS MA'NAVİYATINING TRANSFORMATSIYASI<br>VA BEGONALASHUV MUAMMOSI .....     | 197-201 |
| <i>Yokubov Suxrob Firdavsovi</i><br>TASAVVUF TA'LIMOTINING G'OYAVIY MANBALARI .....                                                | 202-206 |
| <i>Najimidinova Dilnoza Gulomjonovna</i><br>GLOBALLASHUV SHAROITIDA O'ZBEK MILLIY OILASINING<br>IJTIMOIY-FALSAFIY MASALALARI ..... | 207-210 |
| <i>Otokulov Abror Sobirkulovich</i><br>JAMIYATDA MA'NAVIY-AXLOQIYLIKNI YUKSALTIRISHDA SHAXS<br>MAS'ULIYATINI OSHIRISH OMILI .....  | 211-217 |

#### **10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI**

|                                                                                                                                                                                                                                    |         |
|------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Maxamadaliyeva Zuxra Baxrom qizi, Adilova Nasiba Raximboy qizi</i><br>INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA MADANIY METAFORALARNING MOHIYATI .....                                                                                         | 218-222 |
| <i>Xusainova Zilola Yuldashevna, Yangibayeva Surayyo Gulumboyevna</i><br>DIAXRON KORPUS ALGORITMLARI .....                                                                                                                         | 223-228 |
| <i>Ruzibayeva Aziza Kahramanovna</i><br>POLITICAL EXILE AND PERSONAL IDENTITY IN LORD BYRON'S LIFE AND WORK .....                                                                                                                  | 229-233 |
| <i>Karimova Ozodaxon Avazxon qizi</i><br>A LINGUO-PRAGMATIC STUDY OF INFORMAL SPEECH IN ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES:<br>COMPARATIVE ANALYSIS OF COMMUNICATIVE STRATEGIES,<br>SOCIOCULTURAL CONTEXTS, AND PRAGMATIC FUNCTIONS ..... | 234-240 |
| <i>Айтмуратова Турсынай Маратовна</i><br>КОНЦЕПТ «ТРУД» В ЛИНГВОКУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ .....                                                                                                                                   | 241-244 |
| <i>Fayzullayeva Zebuniso Abdukarimovna</i><br>KONYUNKTIVNING SEMANTIK-PRAGMATIK XUSUSIYATLARI .....                                                                                                                                | 245-248 |
| <i>Sodikova Vasilakhon, Gavharoy Isroiljon qizi</i><br>THE ISSUES OF INFORMATION SECURITY AND RELIABILITY<br>IN MODERN JOURNALISM .....                                                                                            | 249-258 |
| <i>Холикова Замира</i><br>СРАВНИТЕЛЬНО-СОПОСТАВИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ<br>С КОМПОНЕНТОМ-ЗООНИМОМ «СОБАКА» В РУССКОМ<br>И УЗБЕКСКОМ ЯЗЫКАХ .....                                                                             | 259-272 |

#### **12.00.00 – YURIDIK FANLAR**

|                                                                                                                                                                                                                                                              |         |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Турсунова Маликахон Улугбековна</i><br>СООТНОШЕНИЕ ДИПЛОМАТИЧЕСКИХ РАНГОВ С КВАЛИФИКАЦИОННЫМИ<br>КЛАССАМИ ДОЛЖНОСТЕЙ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ РЕСПУБЛИКИ УЗБЕКИСТАН:<br>НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ЗНАЧЕНИЯ КЛАССОВ И РАНГОВ В ДИПЛОМАТИЧЕСКОЙ<br>ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ..... | 273-286 |
| <i>Karaketova Dilnoza Yuldashevna</i><br>JINOYAT SUBYEKTINI TAVSIFLOVCHI BELGI SIFATIDA RETSIDIV .....                                                                                                                                                       | 287-294 |
| <i>Мируктамова Феруза Лутфуллаевна</i><br>ПРАКТИКА ЗАРУБЕЖНЫХ ГОСУДАРСТВ ПО ЗАЩИТЕ ПРАВ И БЕЗОПАСНОСТИ<br>ДЕТЕЙ ОТ ИНФОРМАЦИОННЫХ УГРОЗ .....                                                                                                                | 295-300 |

|                                                                                                                                                                                             |         |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Xodjiev Yunus Muxitdinovich</i><br>MULK HUQUQIDAN VOZ KECHISHNING AYRIM MASALALARI.....                                                                                                  | 301-309 |
| <i>Akayeva Marapat Abduxalikovna</i><br>FUQAROLIK HUQUQIDA ASSOSSIZ BOYLIK ORTTIRISH: MILLIY VA XORIJIY TAJRIBA ...                                                                         | 310-317 |
| <i>Nishonov Abdulloh Ubaydulloh o'g'li</i><br>ENERGETIKA SEKTORIDA ATROF-MUHITGA TA'SIRNI BAHOLASH TIZIMINI<br>SHAKLLANTIRISHNING HUQUQIY SHART-SHAROITLARI.....                            | 318-326 |
| <i>Jiyenbayev Baxadir Ospanovich</i><br>EKOLOGIK AUDITNI HUQUQIY TA'MINLASHGA DOIR HUQUQIY<br>NORMALARNING ILMIY VA NAZARIY MOHIYATI .....                                                  | 327-332 |
| <i>Шомуратова Пальмира Комил қизи</i><br>РЕАЛИЗАЦИЯ ПРИНЦИПА СОСТЯЗАТЕЛЬНОСТИ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ:<br>ПРЕДЕЛЫ, ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ УСИЛЕНИЯ .....                                       | 333-339 |
| <i>Калдарбеков Асылжан Оспанович</i><br>РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ И ПРАВОВАЯ ОХРАНА ЗЕМЕЛЬ ЛЕСНОГО ФОНДА:<br>СРАВНИТЕЛЬНЫЙ ОПЫТ КАЗАХСТАНА И УЗБЕКИСТАНА .....                             | 340-351 |
| <i>Istamova-Fayzullaeva Dilafruz Oybek qizi</i><br>SOMATIK HUQUQLARNING NAZARIY TALQINI:<br>GERMANIYA VA O'ZBEKISTON TAJRIBASI ASOSIDA QIYOSIY HUQUQIY TAHLIL .....                         | 352-359 |
| <i>Urakov Djaxongir Rajabovich</i><br>PROKURATURA ORGANLARINING YOSHLAR O'RTASIDA HUQUQBUZARLIKLAR<br>PROFILAKTİKASINI AMALGA OSHIRISH BORASIDA HAMKORLIK FAOLIYATI .....                   | 360-365 |
| <i>Байтурова Ауда Набиевна</i><br>СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ<br>ЭКОТУРИСТИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН .....                               | 366-373 |
| <i>Xushvaqtov O'tkir Temirovich</i><br>VOYAGA YETMAGANLAR JINOYATCHILIGI TUSHUNCHASI<br>NAZARIY VA QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI .....                                                            | 374-382 |
| <i>Mustafaqulov Dilshod Salomovich</i><br>NORMA IJODKORLIGI JARAYONIDA QONUNIYLIK PRINSIPI .....                                                                                            | 383-389 |
| <i>Nomazov Ixtiyor Ismailovich</i><br>ISBOT QILISH ELEMENTI SIFATIDA KO'RSATUVLARNI OLDINDAN<br>MUSTAHKAMLAB QO'YISH .....                                                                  | 390-394 |
| <i>Xoliqnazarov Farhod Bozor o'g'li</i><br>INTELLEKTUAL MULK HUQUQINI JINOIY-HUQUQIY HIMOYA QILISH MASALALARI ...                                                                           | 395-399 |
| <i>Normuratov Aktam Tulaboy o'g'li</i><br>OLIIY TA'LIM TIZIMIDA SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARINI JALB QILISHNI<br>TAKOMILLASHTIRISH.....                                                  | 400-403 |
| <i>Шомахсудов Шоакрам Шомуратович, Парахатова Шахноза Ерназаровна</i><br>ОСОБЕННОСТИ ПОЛУЧЕНИЯ ОБРАЗЦОВ ДЛЯ КОМПЬЮТЕРНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ<br>ЭКСПЕРТИЗЫ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ КИБЕРПРЕСТУПЛЕНИЙ ..... | 404-411 |
| <i>Rasulov Baxtiyor Shavkatovich</i><br>O'ZBEKISTONDA ATMOSFERA HAVOSINI MUHOFAZA QILISH<br>VA EKOLOGIK NAZORATNI KUCHALTIRISH MASALALARI.....                                              | 412-418 |

|                                                                                                                                                                                                                 |         |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------|
| <i>Javlijeva Gullola Abdurahim qizi</i><br>IJARA MEHNATI — NOTIPIK MEHNAT MUNOSABATLARINING SHAKLI SIFATIDA.....                                                                                                | 419-425 |
| <i>Babaeva Irodakhon Erkinjon qizi</i><br>ISSUES OF IMPLEMENTING INTERNATIONAL LEGAL NORMS<br>IN THE FIELD OF CLIMATE CHANGE INTO THE NATIONAL LEGISLATION<br>OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN .....               | 426-434 |
| <i>Ядгаров Шахрух</i><br>ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ШАНХАЙСКОЙ ОРГАНИЗАЦИИ СОТРУДНИЧЕСТВА КАК<br>СУБЪЕКТА МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА.....                                                                                    | 435-439 |
| <b>13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI</b>                                                                                                                                                                            |         |
| <i>Baratov Jo'raqo'zi Shukurjon o'g'li</i><br>FANLARARO INTEGRATSIYA ASOSIDA BO'LAJAK MUHANDISLARNING FIZIKA FANIDAN<br>NOSTANDART TOPSHIRIQLARNI BAJARISH ORQALI KASBIY KOMPETENTLIGINI<br>RIVOJLANTIRISH..... | 440-446 |
| <i>Ismaylov Azerbay Saparniyazovich</i><br>SUN'IY INTELLEKTNING TA'LIMDAGI O'RNI.....                                                                                                                           | 447-451 |
| <i>Xolmirzayeva Gulbahor Baxodirovna</i><br>MAKTABGACHA TA'LIMDA ILG'OR XORIJIY TAJRIBALARNI MILLIY MODEL BILAN<br>UYG'UNLASHTIRISH MEXANIZMLARI.....                                                           | 452-457 |
| <i>Raximova Lolaxon Abduraximovna</i><br>TALABALARNING KLINIK QAROR QABUL QILISH KO'NIKMALARINI<br>SHAKLLANTIRISHDA BIOFIZIK DIAGNOSTIKA TEXNOLOGIYALARINI<br>INTEGRATIV O'QITISH METODIKASI.....               | 458-462 |
| <i>Toshmamatova Munisa Toshmamatovna</i><br>UMUMTA'LIM FANLARIDAN DARS SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA AXBOROT<br>TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING MAVJUD HOLATI TAHLILI.....                                      | 463-466 |
| <i>Raximdjanova Malikaxon Gapurdjanovna, Baybabayeva Shoiraxon Ismatovna</i><br>INTERCULTURAL COMPETENCE AND REFLECTIVE LEARNING IN GLOBALIZED<br>HIGHER EDUCATION: A BIBLIOMETRIC ANALYSIS.....                | 467-473 |

**Received:** 1 December 2025  
**Accepted:** 15 December 2025  
**Published:** 30 December 2025

*Article / Original Paper*

## **THEORETICAL AND COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF JUVENILE DELINQUENCY**

**Khushvaktov Utkir Temirovich**

Independent researcher

at the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan

**Abstract.** This scientific article analyzes the essence of the concept of juvenile delinquency, factors influencing its formation, and approaches in legislation and law enforcement practices of various countries from theoretical and comparative legal perspectives. It examines how different legal systems address issues of identifying, preventing, and individualizing punishment for youth crime. Additionally, it reveals the specific aspects of punishment and educational measures for minors based on the criminal legislation of the Republic of Uzbekistan, international standards — the UN Convention on the Rights of the Child, and the principles established in the Beijing Rules. The article explores the effectiveness of preventive measures to reduce juvenile delinquency, cooperation between social institutions, psychological and social roots of offenses, and the possibilities of adapting advanced foreign experience to the national system. The research results aim to develop scientific and practical conclusions for improving policies related to juvenile delinquency and further enhancing the effectiveness of law enforcement agencies.

**Keywords:** juvenile delinquency, youth crime, crime prevention, causes of crime, comparative legal analysis, Beijing Rules, children's rights, individualization of punishment, rehabilitation, social factors, criminal psychology, law enforcement agencies.

## **VOYAGA YETMAGANLAR JINOYATCHILIGI TUSHUNCHASI NAZARIY VA QIYOSIY-HUQUQIY TAHLILI**

**Xushvaqtov O'tkir Temirovich**

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi mustaqil izlanuvchisi

E-mail: [Xushvaqtov3636@gmail.uz](mailto:Xushvaqtov3636@gmail.uz)

**Annotatsiya.** Mazkur ilmiy maqolada voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi tushunchasining mazmun-mohiyati, uning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillar hamda turli davlatlar qonunchiligi va huquqni qo'llash amaliyotidagi yondashuvlar nazariy va qiyosiy-huquqiy jihatdan tahlil qilinadi. Yoshlar jinoyatchiligini aniqlash, oldini olish va jazoni individuallashtirish masalalari turlicha huquqiy tizimlarda qanday tartibga solingani yoritiladi. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi jinoyat qonunchiligi, xalqaro standartlar — BMTning "Bola huquqlari to'g'risida"gi konvensiyasi hamda Pekin qoidalarida belgilangan tamoyillar asosida voyaga yetmaganlarga nisbatan jazo va tarbiyaviy ta'sir choralarining o'ziga xos jihatlari ochib beriladi.

Maqolada voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini kamaytirish bo'yicha profilaktik chora-tadbirlarning samaradorligi, ijtimoiy institutlar o'rtasidagi hamkorlik, huquqbuzarliklarning psixologik va ijtimoiy ildizlari hamda ilg'or xorijiy tajribaning milliy tizimga moslashtirilish imkoniyatlari o'rganilgan. Tadqiqot natijalari voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi bilan bog'liq munosabatlarni takomillashtirish, huquqni muhofaza qiluvchi organlar faoliyatini yanada samarali tashkil etish uchun ilmiy-amaliy xulosalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

**Kalit so'zlar:** voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi, yoshlar jinoyati, huquqbuzarlik profilaktikasi, jinoyat sabablari, qiyosiy-huquqiy tahlil, Pekin qoidalari, bola huquqlari, jazoni individuallashtirish, rehabilitatsiya, ijtimoiy omillar, kriminal psixologiya, huquqni muhofaza qiluvchi organlar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI11Y2025N53>

**Kirish.** Voyaga yetmaganlar va yoshlar har qanday davlatning strategik zaxirasini, uning intellektual hamda ma'naviy salohiyatini tashkil etuvchi ijtimoiy guruh sifatida alohida ahamiyatga ega. Ularning sog'lom, barkamol va faol fuqaro sifatida voyaga yetishi jamiyat barqarorligi va taraqqiyotini ta'minlovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi[1]. Shu bilan birga, bu jarayonda voyaga yetmaganlar o'rtasidagi jinoyatchilik holatlari alohida xavotir uyg'otadi.

2023 yil 28 iyul kuni Farg'ona shahrida Ichki ishlar vazirligining kengaytirilgan hay'at yig'ilishida O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ushbu masalaga alohida to'xtalib, "E'tibor bering, yoshlar jinoyatchiligining katta qismi nazoratsiz qolgan voyaga yetmaganlar tomonidan sodir qilinmoqda. Eng achinarlisi, voyaga yetmaganlar ichida o'ta og'ir jinoyat sodir etganlari ham bor", — deya ta'kidlab o'tdilar[2].

Darhaqiqat, voyaga yetmagan shaxslar o'rtasida jinoyatchilikning mavjudligi ularning ijtimoiy-moddiy muammolari, oila va ta'lim tizimidagi tarbiyaviy kamchiliklar, jamoaviy nazoratning zaifligi kabi omillar bilan uzviy bog'liqdir[3]. Shu bois, mazkur holat nafaqat jamiyat xavfsizligi, balki mamlakatning ijtimoiy barqarorligi uchun ham jiddiy tahdid hisoblanadi.

**Adabiyotlar tahlili va metodologiyasi.** Tahlillar shuni ko'rsatadiki, xalqaro miqyosda ham voyaga yetmaganlar huquqbuzarligini muntazam ravishda kuzatib boruvchi yagona tashkilot mavjud emas. Shuningdek, ko'pgina davlatlarda bunday statistik ma'lumotlar yoki umuman yuritilmaydi, yoki keng jamoatchilikka ochiqqlanmaydi. YUNICEF tarqatgan ma'lumotlarga ko'ra, hozirgi kunda dunyo bo'ylab 1 milliondan ortiq bolalar ("Bola huquqlari to'g'risidagi konvensiya"ga muvofiq, 18 yoshga to'lmagan shaxs) qamoqxonalarda saqlanmoqda. Qolaversa, iqtisodiy jihatdan rivojlangan G'arbiy Yevropa, AQSH va Yaponiya kabi mamlakatlarda voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi eng ko'p sodir etilayotgan holatlardan biri sifatida qayd etilmoqda[4].

Shu nuqtai nazardan, voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan jinoyatchiligini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Chunki bunday tahlil, avvalo, voyaga yetmagan shaxs va ular tomonidan sodir etiladigan jinoyatlarning huquqiy mohiyatini ochib berish, ularning ijtimoiy va psixologik xususiyatlarini chuqur anglash, jinoyatchilikka olib keluvchi sabab va shart-sharoitlarni tahlil qilish hamda profilaktika choralari amalga oshirishga qaratilgan mexanizmlarni takomillashtirish imkonini beradi.

*Voyaga yetmagan tushunchasi tahlili:*

O'zbek tilining izohli lug'atida esa "voyaga yetmagan" alohida ta'riflanmagan bo'lsada "voyaga yetmoq" tushunchasiga nisbatan: "ulg'ayib balog'atga (balog'at yoshiga) yetmoq". Umuman, yosh va boshqa jihatdan yetuk (yetilgan) darajaga erishmoq. Ma'lum bir ish, faoliyatda yetuklikka, kamolotga erishmoq. Unib, o'sib yetilmoq[5] degan ta'rifning berilgan. O'z-o'zidan ko'rinib turibdiki «voyaga yetmagan» tushunchasi "voyaga yetmoq" tushunchasining aksi, ya'ni antonimi bo'lib, "ulg'ayib balog'atga yetmagan, yosh va boshqa jihatdan yetuk darajaga, ish yoki muayyan bir faoliyatda yetuklikka yoki kamolotga erishmagan" ma'nolarini anglatadi.

**Muhokama.** Yuridik ensiklopediyada voyaga yetganlik yoshi tushunchasiga nisbatan: qonunda belgilangan yosh bo'lib, fuqaro shu yoshga yetgach to'laligicha huquqiy layoqatli deb sanaladi. O'zbekiston Respublikasida 18 yosh voyaga yetganlik yoshi qilib belgilangan[6]ligini ko'rishimiz mumkin.

*Xalqaro huquqdagi yondashuvlar:*

1989-yil BMT Bosh Assambleyasi tomonidan qabul qilingan «Bolalar huquqlari to'g'risida»gi Konvensiyada jinoiy yo'lga kirib qolgan bolalar va voyaga yetmaganlarning huquqlarini himoya qilishga oid muhim normalar belgilangan. Konvensiyaga ko'ra, bola – o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxs hisoblanadi[7]. Bu ta'rif O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksidagi «voyaga yetmagan» tushunchasiga mos keladi. Konvensiya, shuningdek, voyaga yetmaganlarni jinoiy javobgarlikka tortishning minimal yosh chegarasini belgilaydi. Biroq, ayrim davlatlarda mazkur yosh chegarasi ancha past belgilangan: masalan, Irlandiyada – 7 yosh, Yaponiyada – 13 yosh, Niderlandiyada – 12 yosh. Bu holat qonunchilikdagi yosh chegarasi shaxsning aqliy va jismoniy rivojlanish darajasiga bog'liq holda belgilanishini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, 1985-yilda qabul qilingan BMTning Minimal standart qoidalarida voyaga yetmaganlarga nisbatan jazo tayinlashda odil sudlovni ta'minlash prinsiplari belgilab berilgan. Unga ko'ra, agar shaxs jinoyat subyekti yoshiga yetgan bo'lsa-da, ammo aqliy va ruhiy rivojlanmaganligi sababli o'z qilmishining ijtimoiy xavfli oqibatini to'la anglab yetmasa, u holda jinoyat subyekti zaruriy belgisiga ega hisoblanmaydi. Bunday shaxsга nisbatan jinoiy javobgarlik emas, balki ma'muriy majburlov choralari qo'llaniladi[8].

Xalqaro huquqiy hujjatlarda (1985-yilgi BMTning Minimal standart qoidalarida va 1989-yilgi Konvensiya) voyaga yetmagan shaxsning jinoiy javobgarlikka tortilishida uning yoshi bilan birga aqliy va jismoniy rivojlanganlik darajasi ham hal qiluvchi ahamiyatga ega ekani ta'kidlangan. Bu esa shuni anglatadiki, jinoyat subyekti yosh chegarasini belgilashda faqat kalendar yosh emas, balki shaxsning psixologik va intellektual yetuklik darajasi ham hisobga olinishi zarur. Shuning uchun turli davlatlarda jinoiy javobgarlik yoshi turlicha belgilangan. Demak, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini huquqiy baholashda *yosh me'yor bilan bir qatorda shaxsning psixofiziologik holatini inobatga olish* – xalqaro va milliy huquqda muhim tamoyil sifatida namoyon bo'ladi.

#### *Milliy qonunchilikdagi ta'riflar tahlili:*

Qonun hujjatlarida bir xil huquqiy maqomga ega bo'lishi kerak bo'lgan (voyaga yetmagan shaxs bilan bog'liq) tushunchalarning turlicha ta'riflanishi amaliyotda huquqiy noaniqlik va turlicha talqin etilishiga olib kelishi mumkin. Quyidagi keltirgan ikki qonundagi holat shunga yaqqol misol:

1) O'zbekiston Respublikasining 2010-yil 29-sentyabrdagi "Voyaga yetmaganlar o'rtasida nazoratsizlik va huquqbuzarliklarning profilaktikasi to'g'risida"gi Qonunida (3-modda) voyaga yetmagan o'n sakkiz yoshga to'lmagan shaxs sifatida ta'riflanadi[9]. Bu holda "voyaga yetmagan" tushunchasi mustaqil huquqiy kategoriya sifatida belgilanib, uning asosiy mezoni yosh chegarasi 18 yoshga to'lmaganlik hisoblanadi.

2) O'zbekiston Respublikasining 2008-yil 7-yanvardagi "Bola huquqlarining kafolatlari to'g'risida"gi Qonunida (3-modda) esa bola (bolalar) o'n sakkiz yoshga to'lgunga qadar bo'lgan shaxs (yoki shaxslar) sifatida qayd etilgan[10]. Demak, qonun bolani alohida ijtimoiy-gumanitar maqomga ega shaxs sifatida ta'riflaydi va asosiy e'tiborni uning huquq va manfaatlarini himoya qilishga qaratadi.

**Natija.** Ilmiy tahlil nuqtayi nazaridan qaralganda ikki qonunda bir xil yosh chegarasi (18 yoshgacha) belgilangan bo'lsa-da, ularda qo'llanilgan terminologik ifoda ("voyaga yetmagan" va "bola") mazmun jihatdan turlicha huquqiy mazmun kasb etadi.

"Bola" atamasi ko'proq ijtimoiy-huquqiy himoyaga yo'naltirilgan, uning maqsadi bolaning huquq va erkinliklarini kafolatlashdan iborat.

“Voyaga yetmagan” atamasi esa jinoyatchilik va huquqbuzarlik profilaktikasi sohasida qo'llaniladi, ya'ni shaxsning huquqiy javobgarlik qobiliyati, nazoratsizlik va huquqqa xilof xatti-harakatlarga moyilligi nuqtai nazaridan baholanadi.

Bu ikki qonunda turlicha ta'rif berilishi, ayniqsa, huquqni qo'llash amaliyotida turli idoralar va mutaxassislar tomonidan tushunchalarni turlicha talqin qilinishiga, ba'zan esa huquqiy kolliziyalarga olib kelishi mumkin.

Yuqoridagilarga asoslangan holda, “bola” va “voyaga yetmagan” tushunchalarini yagona huquqiy-metodologik asosda uyg'unlashtirish, ularning ifoda uslubini standartlashtirish muhim hisoblanadi. Bu, o'z navbatida, profilaktika va huquqni muhofaza qilish tizimida izchillik va huquqiy aniqlikni ta'minlaydi.

*Jinoyat huquqi nazariyasida* voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar alohida tur sifatida o'rganiladi. Chunki voyaga yetmagan shaxslar hali to'liq shakllanmagan ijtimoiy tajribaga, hayotiy tafakkurga, huquqiy ong va irodaviy barqarorlikka ega bo'lmaganligi sababli ularning qilmishlari kattalar qilmishidan tubdan farq qiladi[11]. Shu bois qonunchilikda ham, ilmiy adabiyotlarda ham voyaga yetmaganlar jinoyatining alohida belgilari ajratib ko'rsatiladi.

Mamlakatimizda 18 yoshga to'lmagan shaxslar voyaga yetmaganlar deb hisoblanadi[12], ammo jinoyat huquqi nuqtai nazaridan ularning javobgarlikka tortilishi muayyan yosh chegaralariga qarab belgilanadi.

O'zbekiston Respublikasi Jinoyat kodeksida jinoiy javobgarlik yoshi belgilab qo'yilgan bo'lib, unga ko'ra: a) umumiy holatlarda jinoiy javobgarlik 16 yoshdan boshlanadi; b) ayrim og'ir jinoyatlar uchun esa javobgarlik 14 yoshdan belgilanadi[13].

Demak, “voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi deganda 14 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar va ularni sodir etgan shaxslar majmuasi” tushuniladi. Ayrim tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi rivojlanishi tendensiyalariga ta'sir etuvchi ayrim jarayonlar jinoyat subyekti hisoblanmaydigan kichik yoshdagi o'smirlar (10–13 yosh) hamda yoshlar (18–25 yosh) orasida ham kuzatiladi[14]. Shu bois, voyaga yetmaganlar orasida jinoyatchilikka qarshi kurash chora-tadbirlarini ishlab chiqishda bu holat albatta hisobga olinishi zarur.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, jinoyat huquqi nazariyasida voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan jinoyat deganda, qonun bilan belgilangan javobgarlik yoshiga yetgan, ammo hali 18 yoshga to'lmagan shaxs tomonidan qasddan yoki ehtiyotsizlik ortidan sodir etilgan ijtimoiy xavfli qilmish tushuniladi[15].

#### *Ilmiy nazariy yondashuvlar (xorijiy olimlar misolida)*

Voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan jinoyat tushunchasi masalasi kriminologiya fanida muhim yo'nalishlardan biri hisoblanib, xorijiy olimlar tomonidan turli qirralarda keng o'rganilgan. Ilmiy izlanishlarda asosiy e'tibor ushbu toifadagi jinoyatlarning mohiyatini ochib berish bilan bir qatorda uning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini aniqlash, sodir etilishiga ta'sir etuvchi sabab va shart-sharoitlarni tahlil qilish, shuningdek, jinoyat tushunchasini nazariy jihatdan asoslashga qaratilgan.

Xususan, Galperin I.M. “voyaga yetmaganlar jinoyatini “ijtimoiy tarbiya va nazorat yetarli darajada ta'minlanmagan sharoitda yuzaga keladigan jinoyatchilik shakli” sifatida ta'riflaydi[16]. Ushbu ta'rif jinoyatchilikning asosiy manbasi sifatida tarbiya va nazorat yetishmasligi omillariga urg'u beradi. Shu bilan birga, mazkur yondashuv muayyan holatlarda

to'liq tushuntirish bermasligi mumkin. Chunki ayrim vaziyatlarda shaxsning individual-psixologik xususiyatlari, irodaviy sifatlari va ichki ruhiy holati ham jinoyat sodir etilishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etishi mumkin.

Dolgova A.I. "voyaga yetmaganlar jinoyatini "jamiyatdagi iqtisodiy va ma'naviy inqiroz holatlarini tez va og'ir qabul qiladigan yosh guruhning jinoyatchilik shakli" sifatida tavsiflaydi[17]. Bu ta'rif ijtimoiy-iqtisodiy inqiroz sharoitida voyaga yetmaganlarning jinoyatga moyilligi yuqori bo'lishini to'g'ri ko'rsatadi. Afzal jihati jinoyatchilikni keng ijtimoiy jarayon bilan bog'lashida. Biroq ta'rif jinoyatning individual-psixologik xususiyatlarini kam yoritadi.

Avanesov G.A. "voyaga yetmaganlar jinoyati bu ayniqsa ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadigan va shaxsning yosh xususiyatlari bilan uzviy bog'liq bo'lgan jinoyatchilik turi" deb hisoblaydi[18]. Bu ta'rif ijtimoiy muhit va yosh psixologiyasini birinchi o'ringa qo'yadi. To'g'ri, voyaga yetmaganlik davrida shaxs muhit ta'siriga ko'proq moyil bo'ladi. Lekin ta'rif jinoyatning iqtisodiy va ma'naviy omillarini kamroq yoritadi. Shu jihatdan, bu ta'rif nisbatan cheklangan deb baholanishi mumkin.

Batisheva Ye.V., "voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi bu muayyan hududda va muayyan vaqt davomida sodir etilgan barcha huquqqa xilof qilmishlar majmuidan iborat bo'lgan salbiy ijtimoiy hodisadir". Jinoyatchilikning mazkur turi jamiyat holatiga juda sezgir tarzda ta'sirchanlik bilan munosabat bildirib turadi[19]. Batishevaning ta'rifini jinoyatchilikning ijtimoiy-dinamik mohiyatini ochib bersa-da, voyaga yetmaganlar jinoyatlarini chuqur anglash uchun uni individual-psixologik va huquqiy omillar bilan to'ldirish maqsadga muvofiq.

Samiulina Ya.V. ayol jinsidagi voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini o'rganib, "voyaga yetmagan ayollarning jinoyati zamonaviy jinoyatchilikning o'ziga xos turi bo'lib, uning o'ziga xosligi kichik jinoyatchi shaxsining o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilandi va miqdor va sifat ko'rsatkichlarga ega bo'lgan muayyan hududda ma'lum vaqt davomida 14 yoshdan 18 yoshgacha bo'lgan ayollar tomonidan sodir etilgan barcha jinoyatlarning yig'indisidir"[20] deydi. Fikrimizcha, so'nggi ta'rif ilgari mualliflarnikiga nisbatan ancha mukammaldir.

Kuznetsova N.F. "voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etiladigan jinoyatlar nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy-psixologik tushuncha sifatida ham tadqiq qilinishi lozim, chunki ular voyaga yetmaganlik davriga xos emotsional beqarorlik va ijtimoiy nazoratning zaifligi bilan bog'liq" deb yozadi[21]. Bu ta'rif jinoyatning ko'p qirrali mohiyatini, ya'ni huquqiy va ijtimoiy-psixologik omillarni birgalikda tahlil qilish zarurligini asoslaydi. Bu eng to'liq yondashuvlardan biri bo'lib, voyaga yetmaganlik psixologiyasi va huquqiy masalalarni uyg'unlashtirgan.

Gribanov Ye. V. "voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi – katta ijtimoiy yovuzlik bo'lib, u profilaktika subyektlari jinoyatchilikka qarshi kurash choralarining samaradorligini oshirishda, shuningdek, o'smirlar tomonidan huquqqa xilof xatti-harakatlarning har qanday salbiy ko'rinishlarini oldini olishga qaratilgan hududiy tizimlarni ishlab chiqishda yetarli darajada manfaatdor emasligidan dalolat beradi"[22]. Gribanovning ta'rifini voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini kamaytirishda profilaktika tizimining samaradorligini oshirish zarurligini ko'rsatadi. Biroq, masalaning mukammal yoritilishi uchun jinoyatchilikka ta'sir etuvchi shaxsiy va ijtimoiy omillarni ham hisobga olish talab etiladi.

Xorijiy olimlar tomonidan berilgan ta'riflar tahlili shuni ko'rsatadiki, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligiga oid tushuncha yagona va universal emas, balki turlicha yondashuvlarda talqin qilingan. Ayrim olimlar (I.M. Galperin, G.A. Avanesov) jinoyatchilikni asosan ijtimoiy muhit va nazoratning yetishmasligi bilan bog'lagan bo'lsalar, boshqalar (A.I.

Dolgova, N.F. Kuznetsova) uni keng ijtimoiy-iqtisodiy jarayonlar yoki ijtimoiy-psixologik xususiyatlar bilan izohlaydilar. Batisheva Ye.V. va Samiulina Ya.V. jinoyatchilikni hududiy-statistik holat sifatida yoritgan bo'lsa, Gribanov Ye.V. uni katta ijtimoiy yovuzlik sifatida baholaydi.

Shu jihatdan, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligiga oid ta'riflar shartli ravishda **uch guruhga** ajratish mumkin:

- ijtimoiy muhit va nazorat omillariga asoslangan ta'riflar;
- ijtimoiy-iqtisodiy va psixologik jarayonlarga tayangan ta'riflar;
- jinoyatchilikni ijtimoiy hodisa yoki statistik holat sifatida talqin qiluvchi ta'riflar.

Umuman olganda, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi ko'p qirrali hodisa bo'lib, uni to'liq anglash uchun huquqiy, ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik jihatlarni uyg'un holda o'rganish zarur degan xulosaga kelish mumkin.

*Milliy olimlar qarashlari:*

Kriminologik tadqiqotlarda voyaga yetmaganlar jinoyati tushunchasini o'rganish alohida ahamiyatga ega yo'nalish sifatida namoyon bo'lib, milliy olimlar tomonidan turli qirralarda tahlil qilingan. Tadqiqotlarda, bir tomondan, mazkur toifadagi jinoyatlarning mohiyati va huquqiy asoslarini yoritishga, ikkinchi tomondan, ularning ijtimoiy va psixologik xususiyatlarini chuqur tahlil etishga e'tibor qaratilgan. Shu bilan birga, sodir etilishiga ta'sir etuvchi sabab va shart-sharoitlar o'rganilib, jinoyat tushunchasi nazariy jihatdan asoslanmoqda.

Mirsalixova G.O., ning tadqiqotlarida voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi voyaga yetmaganlarning qonunga xilof harakatlarni sodir etishga beriluvchanligi jara'ni juda ko'p vaziyatlarda biror-bir tashqi omillar ta'siri natijasi ekanligi ta'kidlanadi[23]. G. Mirsalixova o'z tadqiqotlarida voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini asosan tashqi omillar ta'siri natijasi sifatida izohlaydi. Uning bu yondashuvida jinoyat sodir etilishiga olib keluvchi shaxsning ichki xususiyatlari va individual omillar ko'p hollarda nazardan chetda qolgan. Shuning uchun G. Mirsalixovaning qarashlari bir tomonlama hisoblanadi, chunki u jinoyatchilikni ko'proq tashqi muhit ta'siri bilan bog'laydi, ammo shaxsning ichki xususiyatlari va individual omillarni yetarli darajada inobatga olmaydi.

N.A. Ramazonova voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarni tergov qilish faoliyatini o'rganib, "voyaga yetmaganlar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar deganda jinoyat qonunchiligida nazarda tutilgan jinoiy javobgarlikning minimal yoshi va milliy qonunchilik asosida voyaga yetish yoshi sifatida tan olingan yoshga yetgunga qadar sodir etilgan jinoyatlar tushuniladi" degan ta'rifni ilgari surgan[24]. Ushbu ta'rifga qo'shilmaymiz, chunki unda voyaga yetmaganning aniq yosh chegarasini belgilashi maqsadga muvofiq bo'lar edi.

B.O. Gadoymurodovning fikricha, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi kattalar jinoyatchiligi kabi ijtimoiy xavfli hodisadir, chunki, u:

- jamiyat taraqqiyotiga, iqtisodiy islohotlarga va davlat boshqaruviga to'sqinlik qiladi;
- jamiyat sokinligini, jamoat tartibini va aholining osoyishta hayotini buzadi, ijtimoiy va siyosiy vaziyatni keskinlashtiradi;
- inson huquq va erkinliklari, qonuniy manfaatlari buzilishiga, ijtimoiy hayotning yomonlashuviga va ijtimoiy institutlarning beqarorligiga olib kelishi mumkin;
- jamiyat a'zolariga yetkazilayotgan moddiy, ma'naviy va jismoniy zarari bilan insonlarda ishonchsizlik, vahima, qo'rquv hisini uyg'otadi;

- mustahkam fikrga ega bo'lmagan tengdoshlarining xulq-atvorini buzadi, ularni jinoyat sodir etishga undaydi;

- jinoyatchilikning sabab va sharoitlarini yanada kuchaytiradi[25]. Gadoymurodov B.O.ning qarashlari jinoyatchilikning ijtimoiy xavfini ochib berishda muhim ahamiyatga ega bo'lsa-da, uning tahlili ko'proq **oqibatlar tavsifi**ga qaratilgan, sabab va profilaktika masalalari esa yetarlicha qamrab olinmagan.

I.A.Ismoilov voyaga yetmaganlar jinoyatining asosiy xususiyati sifatida “voyaga yetmaganlik davriga xos qonunbuzarlikka moyillik va muhit ta'sirchanligini” ta'kidlaydi[26]. Bu ta'rif milliy muhit va voyaga yetmaganlik davri realiyalariga yaqin. Lekin uning kamchiligi jinoyatning ijtimoiy-iqtisodiy va madaniy omillari kamroq yoritilgan. Biroq jinoyat profilaktikasini amaliy jihatdan belgilashda muhim ahamiyatga ega.

Sh.M.Mirzayev “voyaga yetmaganlar jinoyati – bu nafaqat huquqiy, balki ijtimoiy muammo sifatida ham baholanishi kerak” deb ta'kidlaydi[27]. Bu ta'rif voyaga yetmaganlar jinoyatining keng ijtimoiy ahamiyatiga e'tibor qaratadi. Chunki voyaga yetmaganlik jinoyatchiligi faqat qonunbuzarlik emas, balki oila, maktab, mahalla va jamiyat tizimlaridagi muammolarning ko'zgusi hisoblanadi. Shu jihatdan, bu ta'rifni zamonaviy va ilmiy jihatdan keng qamrovli deb baholash mumkin.

Ko'rib chiqilgan ta'riflardan ko'rinadiki, voyaga yetmaganlar jinoyati – ko'p qirrali ijtimoiy-huquqiy tushuncha bo'lib, uning kelib chiqishi tarbiya, muhit, yosh psixologiyasi, iqtisodiy va ma'naviy omillar bilan uzviy bog'liq.

Yuqoridagi tahlillarga asoslangan holda, olimlarning ta'riflari va ularga bildirilgan izohlardan kelib chiqib, quyidagi xulosaga kelish mumkin:

*birinchidan*, voyaga yetmaganlar jinoyati yagona sabab bilan izohlanmaydi, balki tarbiya va nazorat yetishmasligi (Galperin), ijtimoiy muhit va yosh psixologiyasi (Avanesov), jamiyatdagi iqtisodiy-ma'naviy inqirozlar (Dolgova), voyaga yetmaganlik davriga xos emotsional beqarorlik (Kuznetsova), milliy muhit ta'sirchanligi (Ismoilov) hamda ijtimoiy tizimdagi muammolar (Mirzayev) kabi omillar majmuasi natijasida yuzaga keladi.

*ikkinchidan*, tadqiqotchilarning qarashlari shuni ko'rsatadiki, voyaga yetmaganlar jinoyatini faqat huquqiy nuqtai nazardan emas, balki ijtimoiy, iqtisodiy va psixologik jihatdan ham kompleks tahlil qilish zarur. Bu yondashuv jinoyat profilaktikasini samarali tashkil etish imkonini beradi.

*uchinchidan*, voyaga yetmaganlar jinoyati jamiyatdagi umumiy muammolarning ko'zgusi bo'lib, uni bartaraf etishda oila, ta'lim muassasalari, mahalla, davlat va jamoat tashkilotlarining birgalikdagi harakatlari muhim ahamiyatga ega.

*to'rtinchidan*, eng qamrovli va mukammal yondashuv sifatida N.F. Kuznetsova va Sh.M. Mirzayevning ta'riflari alohida o'rin tutadi. Chunki ular voyaga yetmaganlar jinoyatini huquqiy, ijtimoiy va psixologik jihatdan uyg'un holda izohlaydi.

**Xulosa.** Yuqoridagi tahlillarga asoslanib, voyaga yetmaganlar jinoyati tushunchasiga mualliflik ta'rifi ishlab chiqildi. Xususan:

*Voyaga yetmaganlar jinoyati* – bu qonun bilan belgilangan javobgarlik yoshiga yetgan, ammo ruhiy va ijtimoiy rivojlanishi to'liq shakllanmagan shaxslar tomonidan sodir etiladigan, jamiyat uchun xavfli qilmish bo'lib, u o'z mohiyatida huquqiy me'yorlarni buzish bilan birga, voyaga yetmaganlik davriga xos psixologik beqarorlik, oila va muhit ta'siri hamda ijtimoiy-iqtisodiy omillar majmuasi natijasida vujudga keladigan ijtimoiy-huquqiy hodisadir.

*Xulosa sifatida ta'kidlash joizki, voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi* – bu 14 yoshdan 18 yoshga qadar bo'lgan shaxslar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning yig'indisidir. Voyaga yetmaganlar jinoyatchiligi ham umuman jinoyatchilikni vujudga keltiruvchi omillar ta'sirida rivojlanadi. Shu sababdan ham voyaga yetmaganlar jinoyatchiligini tadqiq etishda kriminologiyaga oid bo'lgan umumiy tavsiflar, ko'rsatkichlar va usullardan foydalaniladi.

#### Adabiyotlar/Литература/References:

1. Азизов Д.А. Вояга етмаганлар ўртасида жиноятчиликни олдини олиш ва профилактикаси. Мақола. <https://global-science-review.com/ojs/index.php/gsr/article/view/2161/2008>.
2. 2023 йил 28 июль куни Фарғона шаҳрида Ички ишлар вазирлигининг кенгайтирилган ҳайъат йиғилишида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев ўз маърузаси. <https://president.uz/uz> сайти (28.07.2023 йил).
3. Азизов Д.А. Вояга етмаганлар ўртасида жиноятчиликни олдини олиш ва профилактикаси. Мақола. <https://global-science-review.com/ojs/index.php/gsr/article/view/2161/2008>.
4. Эргашев Ж. Ижтимоий-психологик таҳлил: вояга етмаганлар қандай қилиб ҳуқуқбузарга айланади? Мақола. <https://uz.hook.report/2022/07/mama-ama-criminal>.
5. Ўзбек тилининг изоҳли луғати / 80 000 дан ортиқ сўз ва сўз бирикмаси / [www.ziyouz.com](http://www.ziyouz.com) / кутубхонаси. Б 469.
6. Юридик энциклопедия / Юридик фанлар доктори, профессор У.Таджихановнинг умумий таҳририда. — Т.:
7. «Шарқ», 2001. — 656 б. Б. 62.
8. Мустофакулов Б., Улуғбеков В. Профилактика инспекторининг вояга етмаган ёки меҳнатга лаёқатсиз шахсларни моддий таъминлашдан бўйин товлаш жиноятларининг профилактикасини такомиллаштириш //Журнал академических исследований нового Узбекистана. – 2025. – Т. 2. – №. 2. – С. 81-85.
9. Исаев Ш., Вояга етмаганларнинг жавобгарлиги тушунчаси ва унинг аҳамияти. Academic research in modern science International scientific-online conference <https://doi.org/10.5281/zenodo.15349825>
10. Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни. <https://lex.uz/ru/docs/1297315>.
11. Ўзбекистон Республикасининг 2008 йил 7 январдаги “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни. <https://lex.uz/ru/docs/1297315>.
12. Каримов И.А., Жиноят ҳуқуқи. Умумий қисм. – Т.: Ўзбекистон, 2004. – 132-135-бетлар.
13. Ўзбекистон Республикасининг 2010 йил 29 сентябрдаги “Вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг профилактикаси тўғрисида”ги Қонуни. <https://lex.uz/docs/1685726?ONDATE=14.08.2024>
14. Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси. <https://www.lex.uz/acts/111453>.
15. Griбанov E. V. Prestupnost' nesovershennoletnih v kontekste kul'tural'noj kriminologii: monografiya / E. V. Griбанov; pod nauch. red. A. V. Simonen-ko. – Krasnodar, 2017.
16. Қодиров, М.Х. Жиноят ҳуқуқи (махсус қисм). Дарслик. – Т.: 2018. – 57–63-бетлар.
17. Гальперин И.М. Преступность несовершеннолетних: причины и предупреждение. – Москва: Юрид. лит., 1985. – Б. 27–29.
18. Долгова А.И. Криминология. Учебник. – Москва, 2010. – Б. 457–460.
19. Аванесов Г.А. Криминология. – Москва: Норма, 2009. – Б. 312–315.

20. Батыщева Е.В., Преступность несовершеннолетних: состояние, причины, профилактика.// Вестник Уральского юридического института МВД России. file:///C:/Users/user/Downloads/prestupnost-nesovershennoletnih-sostoyanie-prichiny-profilaktika.pdf.
21. Самиулина Я.В. Личность несовершеннолетней преступницы и воздействие на нее: Автореф. ... дис. канд. юрид. наук. - Тамбов., 2009. Ст.12-24.
22. Кузнецова Н.Ф. Курс советской криминологии. Особенная часть. – Москва, 1988. – Б. 115–118.
23. Грибанов Е. В. Преступность несовершеннолетних в контексте культуральной криминологии: монография / под науч. ред. А. В. Симоненко. Краснодар, 2017.
24. Мирсалихова Г.А., Ривожланган хорижий давлатларда вояга етмаганлар томонидан содир этиладиган жиноятчиликка қарши курашишнинг тартибга солиниши. Innovative developments and research in education international scientific-online conferenc. <https://interonconf.org/index.php/idre/article/view/2930/2618>
25. Рамазонова Н.А. Вояга етмаганлар томонидан содир этилган жиноятларни тергов қилиш услубиёти: юридик фанлар доктори диссертацияси автореферати. - Т., 2020. 23 б. Б. 17.
26. Гадомуродов Б.О., Вояга етмаганлар ўртасида содир этилаётган жиноятлар тушунчаси ва ўзига хос хусусиятлари. Ўзбекистонда хотин-қизларнинг ҳуқуқларини таъминлаш ва оилавий зўравонликни олдини олишнинг долзарб масалалари. Республика илмий-амалий конференция материаллари. file:///C:/Users/user/Downloads/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F-36679-ru.pdf.; Узакбаев, К. Г. (2022). Вояга етмаганлар ўртасида содир этилаётган ҳуқуқбузарликларнинг илмий-назарий таҳлили: Хориж тажрибаси. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS), 2(5), 346-355; Jurayev, S. S. O. G. L. (2022). abu Ali Ibn Sinoning inson va uning ma'naviy kamolot masalasiga munosabati. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 2(Special Issue 23), 902-908.
27. Исмоилов И.А. Криминология. Дарслик.– Т.: ТДЮИ, 2005. – Б. 232–236.
28. Мирзаев Ш.М. Криминология асослари. Дарслик. – Т.: Ўзбекистон, 2007. – Б. 188–191.

# SCIENCEPROBLEMS.UZ

## IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

*№ S/11 (5) – 2025*

## АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

## ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

**“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari”** elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

**Muassis:** “SCIENCEPROBLEMS TEAM”  
mas'uliyati cheklangan jamiyati

**Tahririyat manzili:**

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil: [scienceproblems.uz@gmail.com](mailto:scienceproblems.uz@gmail.com)

**Bog'lanish uchun telefon:**

(99) 602-09-84 (telegram).